

spanje

Al meer dan 50 jaar gaan aardwetenschapstudenten van de VU naar het binnenland van Spanje om daar rond Fuente-Alamo en Jumilla hun eerstejaars veldwerk uit te voeren. Niet meer op ezels zoals in het Spanje van Franco. Ik kom er sinds 1996 vrijwel elke maand juni. Zo weinig als een zaterdagavond buiten eten op het dorpsplein is veranderd, zo veel is het zuidoosten van Spanje veranderd.



FOTO: WIKIPEDIA

Veldwerk in een veranderend dorp

Fuente-Alamo 1996

Een slaperig dorpje in het zuidoosten van de provincie Albacete. Het plaatselijke gezegde 'si las ciguenas llegan el verano empieza' (als de ooievaars arriveren, begint de zomer) is veranderd in 'als de Hollanders arriveren, begint de zomer'. Zo zijn de dorpelings eraan gewend dat in juni een groep Nederlandse studenten en docenten voor ruim drie weken neerstrijkt. Het is een typische agrarisch dorp met zo'n 3000 zielen. Mannen van hoge leeftijd spreken je aan met 'goedemorgen', omdat zij ooit de eerste lichter gastarbeiders in Nederland zijn geweest – de lichter die na een paar jaar weer huiswaarts keerde. Ze werkten bij Hoogovens, of in de verpakkingindustrie in Breda. Een man heeft zelfs in Heemskerk gewoond, het dorp waar ik ben opgegroeid. Hij maakt daar het jaar erna wel een iets groter verhaal van... ik ben vroeger

echt niet met mijn zus bij hem over de vloer geweest. Rond het kleine centrale plein met de bron waarnaar het dorp genoemd is (*fuentes* is bron, *alamo* is populier) bevindt zich een aantal barretjes. Elke politieke voorkeur heeft een eigen plek om samen te komen. In 1996 is Bar Central de meest voor de hand liggende locatie. Bij de oorspronkelijk Franco-aanhoudende eigenaar en dus Real Madrid-fan heeft de begeleiding een kamer voor 1500 pesetas per nacht. 100 pesetas, het muntje dat je met een klap op de bar legt om een kopje koffie, biertje of fris af te rekenen, is 1 gulden 20

'Als de Hollanders arriveren, begint de zomer'

waard, iets minder dan 50 eurocent dus. Verderop hebben de liberalen hun eigen bar en ook de 'rooien'. Wij komen veel bij de rooien doordat daar de jonge broer en zus van de eigenaar (Pepe) achter de bar staan. Dat wordt ons niet altijd in dank afgenomen; we worden dus niet meer gegroet door een deel van de gemeenschap. Zo diep zit het nog wel. Jongeren trekken voor hun studie weg uit het dorp naar Valencia, Murcia of Madrid. In de weekenden en de zomervakantie keren ze vaak terug naar hun dorp en wordt het een gezellige avond op het centrale plein en daarna in een van de vele uitgaansgelegenheden die het kleine dorp blijkt te hebben.

Maar door de week maken de oude mannetjes de dienst uit, die met veel lawaai domino spelen in de bar. Of ze brengen *aplatanado* de middag door bij de bron (letterlijk: onder de plataan, maar ook: bij warm weer rustig in de schaduw zitten en niets uitvoeren). Vrachtwagens wringen zich via een smal straatje door het dorp heen en de *Guardia Civil* (de groen-witte 'rijkspolitie') heeft nog sterk de inslag van het totalitaire regime van Franco. De agenten worden na een stevige training ingezet in andere delen van het land dan waar ze vandaan komen, en binding met de lokale bevolking te beperken. De kazerne van de *Guardia* is vaak eerder

Oude foto (1922) van de bron (*fuentes*) en de populier (*alamos*) waar Fuente-Alamo naar vernoemd is.

een vesting, zeker in voormalig socialistische bolwerken. Overschrijd je met de wielen van je auto de doorgetrokken witte lijn, dan komt je dat op een stevige boete te staan en tegenspraak wordt niet gewaardeerd. Ook kan een auto van de Guardia soms hinderlijk volgen als we met studenten gesteenten bestuderen langs de kant van de net verbrede snelwegen.

Gezinnen verlaten voor een paar weken hun huis om dat te kunnen verhuren aan studenten, voor 60.000 *pelas* (pesetas, dus ongeveer 720 gulden). Het financiële extraatje van drie weken een flinke groep studenten en staf is zeer welkom. Het geld moet dan wel uit Jumilla gehaald worden, want pinnen in Fuente kan nog niet. Veel oudere huisjes in het centrum zijn onbewoond. Zelfs rond het centrale plein staan gebouwen leeg of zijn in permanente staat van opbouw. Naast de kerk staan de telefontellen om naar huis te kunnen bellen.

Rond Fuente-Alamo is het land hoofdzakelijk in gebruik voor olijven, amandelen

Opvallend is de komst – en nu weer het vertrek – van grote groepen migranten uit Zuid-Amerika en Roemenië voor de wijnbouw

en vooral wijnbouw. De Monastrell-druif doet het goed op deze arme grond en in dit klimaat, waar het in de winter kan sneeuwen en in de zomer tegen de 40°C kan lopen. De plaatselijke wijncoöperatie (San Dionisio) is in 1957 opgericht en oogst tussen de 16 en 22 miljoen kilo druiven per jaar. De kwaliteit van de wijnen is goed maar niet opvallend goed. De lokale wijn (zoals veel zuidelijke wijnen met een vrij hoog alcoholpercentage van 13,5) valt onder de noemer *Denominación de origen Jumilla*, een stadje 30 kilometer verder naar het zuiden, net over de provinciegrens in de provincie Murcia. Ook daar zitten studenten en docenten.

Fuente-Alamo 2010

Een kopje koffie of *una caña* (een tapbiertje) betaal je nog steeds met één muntje, want dat is lekker makkelijk. Dat is dus wel een euro geworden op het moment dat de Europese munt werd ingevoerd, maar daarna is er geen cent bijgekomen.

Opvallend is de komst en alweer gedeeltelijk het vertrek van veel buitenlandse loonwerkers, vooral uit Zuid-Amerika en Roemenië (ook een Romaanse taal tenslotte) om het handwerk in het veld te doen dat nodig is voor goede wijnen. Al jaren bevolken zij de oude huisjes die vroeger voor de studenten beschikbaar waren. Het is lastiger geworden onderkomens te vinden, want door de toegenomen welvaart zijn de bewoners niet meer genegen hun eigen huisjes te verhuren. Gelukkig lukte het ieder jaar toch weer door het goede contact met de plaatselijke bevolking. Recent is er een kentering opgetreden in de verhuur. De economie van Spanje is allesbehalve *booming* en zelfs op de Nederlandse tv ver-

Het plein in Fuente-Alamo anno 2010.





De enorme zonneakkers zijn mede gefinancierd door de EU om te voorzien in de groeiende energiebehoefte van Spanje.

FOTO: FOTOWATIO RENEWABLE VENTURES

witte lichtjes op de vele tientallen windmolens die her en der op de hogere toppen zijn geplaatst. De bouw van de molens betekende een flinke *boost* voor de lokale economie: alle werklui kwamen hun *almuerzo* (broodje tussendoor om 10.00 uur) en uitgebreide lunch bij Pepe eten en slapen in het hotel. Nu alleen het onderhoud resteert, is die bron weer opgedroogd. Tegelijkertijd valt de aanleg van *huertas solares* op, zonneakkers, waar op grote schaal zonnepanelen worden geplaatst. Via een simpel mechanisme draaien die de hele dag met de zon mee en produceren flink stroom. Allemaal mede gefinancierd door Europa omdat Spanje zelf geen voorraden fossiele brandstoffen heeft.

Een ander opvallend rondje Europese projecten zijn de speeltuintjes. Van het ene op het andere jaar bezit elk dorpje een speeltuintje in een parkje. Ook is er met veel Europees geld niet gearzeld met het aanleggen van nieuwe snelwegen en hogesnelheidsspoorlijnen. De oude doorgaande wegen, die niet eens zo heel lang geleden waren verbreed, zijn nu enkel voor lokaal verkeer beschikbaar. Ook al zijn er veel afritten aangelegd op de snelwegen, toch is deze situatie verre van gunstig voor de truckersbarretjes die op oude kruisingen van de doorgaande wegen liggen. Nog meer geld van Europa is gaan zitten in het aanleggen van rondwegen om de meeste dorpskernen. Fuente-Alamo heeft er ook een, zodat het zware verkeer keurig om het dorp heen wordt geleid. Ook zijn de scherpe bochten uit de doorgaande weg gehaald en daardoor zijn er prachtige nieuwe plekken ontstaan waar de gesteenten te zien zijn. Want, daar ging het toch om, veldwerk?

Een broer van Pepe vraagt me 'Bernardo, heb jij het idee dat we erop vooruit gegaan zijn in de afgelopen jaren', terwijl hij uit zijn aardige auto stapt die hij heeft betaald met zijn baantje als onderhoudsmonteur van de windmolens. Ja, delen van het binnenland van Spanje zijn er duidelijk op vooruit gegaan en hebben toch de rust van het kleine dorpje gehouden. Maar lokaal kan het erg verschillen. In een dorpje verderop kun je ondertussen een kanon afschieten zonder dat er iets gebeurt. 20% werkeloosheid, Spanje heeft het er niet makkelijk mee. De mensen blijven echter vriendelijk en allerhartelijkst. Graag dompel ik me weer onder in het Spaanse leven, voor ruim drie weken. •

schijnen items over Roemenen die liever naar huis terugkeren omdat leven in Spanje zonder werk een stuk duurder is. Dat merken wij nu weer: de studenten vinden in 2010 zonder problemen onderkomens, al zijn het tegenwoordig soms wel luxueuze vakantiechalets in plaats van de oude huisjes in het centrum.

In het dorp verschuift het machtsblok. De rol van de eigenaar van Bar Central is uitgespeeld. Zijn café en hotelkamers zijn niet erg meer in trek. De liberalen van Bar Capri, waar mijn 'Spaanse moeder' Encarna de scepter zwaait, hebben het meer voor het zeggen en ook een hotelletje in het dorp opgetrokken. Daar verblijft de staf tijdens ons bezoek. Tegenwoordig ook voorzien van draadloos internet. Nog steeds zijn de panden rond het dorp niet allemaal in gebruik, maar er is inmiddels wel een pinautomaat.

Europees geld

Ten zuiden van Fuente-Alamo, bij het dorp Ontur, is een grote stuwdam aangelegd met Europees geld. Een prachtige opzichterswoning en opvallend mooie lantaarnpalen en bankjes kijken nog steeds over een lege vlakte uit. Er heeft zich nog amper water verzameld achter de dam in het brede dal. Een paar kikkers kwaken in een poeltje in het diepste deel voor de dam. Een tijd was het excuus dat er geen budget was om de hoogspanningsleiding die door het dal liep, te verplaatsen. Maar ook dat is ondertussen gebeurd. Europese regels blokkeren de aanvoer van water uit de Ebro-delta naar het zuiden van Spanje.

Daar is veel water nodig omdat steeds meer marginale landjes zijn beplant met wijnranken. Er worden wel meteen moderne druppelmechanismen bij aangelegd, maar toch is de vraag naar water enorm. Ook wordt er vanwege de toegenomen arealen en het aanplanten van waterslurpende gewassen

zoals graan steeds meer water opgepompt, wat de grondwaterstand flink verlaagt. Om water door de irrigatieslangetjes met gaatjes naar de wijnranken te kunnen laten stromen, worden overal grote vierkante waterbassins aangelegd, hoog in het landschap om de druk op de leidingen te houden (zoals onze watertoren dat doen). Het heeft de productie van de wijnranken en de arealen flink doen toenemen maar dat is het Spaanse equivalent van de 'varkencyclus' geworden: de wijnen brachten veel op, dus werd er geïnvesteerd in meer areaal en dus meer productie. Meer productie betekent vaak een lagere prijs en dus lagere inkomsten.

Op grote schaal zijn heuvels met zwaar materieel contouropgeploegd, dus met de hoogtelijnen mee. Gesteenten zijn losgetrokken en boompjes aangeplant. Het is een project om de weerkaatsing van de zon door het aardoppervlak (het albedo) van Spanje te verminderen en het drukverschil in de zomer tussen omringende zeeën en het continent te verlagen. Op termijn moet daardoor meer neerslag het binnenland van Spanje bereiken. En dan niet zoals op dit moment in hoosbuien die eerder bodemdegradatie veroorzaken dan dat ze de vruchtbaarheid verhogen. En tja, die boompjes staan voorlopig behoorlijk tegen de droogte te vechten.

Het landschap heeft nog een verandering ondergaan die je zeker 's nachts niet kunt missen. Overal knipperen dan de rode en

Tegenwoordig bezit elk dorpje een speeltuintje – met dank aan de EU